

מתוך הדוח
למידה רגשית-חברתית בחינוך בישראל:
ממצאים ראשונים מחמש רשויות מקומיות שביוזמת אורחא

אורחא
Orcha
أورحا

פרק שישי

נתוני שותפות

בני ברק (מחקר פיילוט)

ואהבת
למניעת אלימות ופיתוח אמפתיה

מסמך זה מהווה פרק מתוך הדוח השלם אשר פורסם בשנת 2025 על-ידי יוזמת אורחא וכותרתו: "למידה רגשית-חברתית בחינוך בישראל: ממצאים ראשונים מחמש רשויות מקומיות שביוזמת אורחא". במסגרת הדוח השלם אפשר למצוא נתונים ומידע רב בדבר מיומנויות רגשיות-חברתיות בקרב פרקטיקאים ובקרב תלמידים, תנאים תומכים בקידום המיומנויות ומדדי תוצאה. הנתונים הם מחמש שותפויות שביוזמה: נהריה, מע'אר, באקה אל-גרביה, גני תקווה ובני ברק. כמו כן אפשר למצוא נתונים ומגמות עבור כלל השותפויות בראיית-על ומידע נוסף בדבר פיתוח הכלים, איסוף הנתונים וניתוחם.

תודות

ברצוננו להודות מעומק הלב לשותפים ולשותפות שלנו לדרך: לרב שימי קשש - הוגה התוכנית, המוביל שלה והאחראי לכך שהיא הפכה מחלום למציאות. למני אקשטיין שדואג לכל הפעילות השוטפת - עד לפרטים הקטנים ביותר, ולכך שהדברים יעבדו כמו שצריך. לכל צוות "ואהבת" - המכון למורים: אסף לוי, ישראלה אלון, הרב קלירס ומר שטיין, וכן לצוות "מיטיב" - בית המורה: טלי זיידמן-בורלא, גב' ציפורה טיקוצ'ינסקי וצוותה על הובלת הפרויקטים למלמדים ולמורות בצורה המקצועית והטובה ביותר. תודה מיוחדת נתונה לדוד רטנר ולאפרת כהן על ליווי מקצועי, אנושי וקשוב בכל תהליכי ההערכה והמדידה.

מחברות: ד"ר עדית זכאי-אור - מרכז מיטיב, המרכז לחקר ויישום הפסיכולוגיה החיובית, אוניברסיטת רייכמן; מיכל גולדפרב - מרכז מיטיב, המרכז לחקר ויישום הפסיכולוגיה החיובית, אוניברסיטת רייכמן
עורך אחראי: ד"ר דוד רטנר
עריכת לשון: נילי עדן
עיצוב: ריקי אדרי

יש לצטט מסמך זה באופן הבא: יש לצטט מסמך זה באופן הבא: זכאי-אור, ע., וגולדפרב, מ. (2025). נתוני שותפות בני ברק (מחקר פיילוט). בתוך ד. רטנר (עורך), *למידה רגשית-חברתית בחינוך בישראל: ממצאים ראשונים מחמש רשויות מקומיות ביוזמת "אורחא"*. יוזמת אורחא - בשביל צמיחה רגשית-חברתית בישראל.

©2025 כל הזכויות שמורות ליוזמת אורחא: בשביל צמיחה רגשית-חברתית בישראל.
חל איסור מוחלט על כל שימוש מסחרי בתוכן מסמך זה, אלא אם ניתנה לכך הסכמה מפורשת ובכתב מטעם אורחא.

נתוני שותפות בני ברק

(מחקר פיילוט)

פרק שישי

1. כללי ומטרות

כללי ומטרות

מטרתה של תוכנית ההתערבות בבני ברק היא להטמיע כלים רגשיים-חברתיים (SEL) במערכת החינוך החרדית בעיר. תוכנית זו שואפת להביא לידי רווחה נפשית רבה יותר בקרב התלמידים ובני הנוער בבני ברק, וזאת באמצעות יכולת ביטוי רגשית, ניהול עצמי, ויסות רגשי ושיפור במיומנויות הבין-אישיות. התוכנית מבוססת על מערכי תוכן מבית "ואהבת" וממרכז "מיטיב" לחקר וליישום הפסיכולוגיה החיובית באוניברסיטת רייכמן, וכן על תכנים שנוצרים בשותפות בין "ואהבת" ומרכז "מיטיב" לבין המובילות והמובילים של התוכנית בבני ברק: "אוהל אברהם" עבור הבנות (תוכנית "מחוברת") והמכון למורים עבור הבנים (חברות"א). למידה מבוססת כלים רגשיים-חברתיים נעדרת יחסית מהשיח היום-יומי בחברה החרדית בכלל ובמערכת החינוך החרדית בפרט, מה שהופך את התוכנית לחדשנית ולפורצת דרך.

מטרות הליבה של התוכנית:

- ליצור פרויקט חדשני וראשון מסוגו לטיפול מיומנויות חברתיות ורגשיות בבני ברק - במערכת החינוך וברשות - תוך חיבור לזהות הקהילתית החרדית.
- לתת כלים לשיפור המיומנויות הרגשיות: זיהוי רגשות, הבעתם וניהולם.
- לחזק מיומנויות אלו ובכך לענות על מיומנויות ליבה בתחום ה-SEL - ניהול עצמי, מודעות עצמית ומודעות חברתית, אשר יובילו לשיפור היכולות האישיות והבין-אישיות בשגרה ובמצבים מורכבים.
- להתמקד ביצירת שינוי בקרב צוותים חינוכיים וילדים בבתי הספר היסודיים ובגילאי מעברים, שיבוא לידי ביטוי בשימוש בכלים שיוטמעו, בשיפור המיומנויות הרגשיות ובשיפור הרווחה הנפשית.

מבוא ורקע תיאורטי

העיר בני ברק מאופיינת בשילוב של צפיפות, צמיחה תמידית במספר התלמידים ובה בעת מדד חברתי-כלכלי נמוך. מיוחסת בה חשיבות רבה ללמידת תכנים תורניים, ועיסוק בלמידת תכנים אחרים נחשב משני. לכן מערכת החינוך החרדית מתאפיינת במיקוד מודגש על לימודיים תורניים, ובד בבד בהפחתת העיסוק במרכיבים רגשיים וחברתיים. לגישה זו תשתית תרבותית ותפיסתית. התייחסות למישור הרגשי נחזית כמסיטה את המיקוד מלימוד תורה. כמו כן יש קושי להתאים את הערכים האמוניים-מסורתיים לתהליכים הרגשיים וההתפתחותיים של הילדה בשיח החינוכי.

כך נוצר שדה חינוכי שאין בו מרחב בטוח לביטוי קשיים רגשיים או להקניית יכולות רגשיות. יכולות רגשיות שכאלו מעודדות חוסן ומאפשרות לילדים ולבני הנוער להתפתח מבחינה רגשית ובכך ליצור צמיחה ולהקל עליהם להתמודד עם אתגרים רגשיים.

המחקר בעיר

מלכתחילה ידענו כי המחקר בבני ברק יהיה אתגר, וזאת בשל תפיסה תרבותית שונה של שאלוני הדיווח העצמי, חוסר אפשרות להשתמש בטכנולוגיה עדכנית והיעדר נגישות ישירה למדידת רווחתם של ילדי העיר. זאת ועוד, פרמטרים שאינם נוגעים לליבת המדידה בפרויקט אורחא, כגון היכולת לשכנע מובילי דעה רבניים לאפשר את קיומו, הם גורם מרכזי בקידומו ויש להם חלק חשוב בהצלחתו המתממשת בעיר.

עם זאת, לאחר פעילות נרחבת הצלחנו להביא את נושא המחקר לידי התקדמות של ממש לקראת מדידה שתאפשר הצגת תוצאות. ראשית, השנה הועברו שאלונים הן למורות והן למלמדים שהשתתפו בתוכנית, וההבנה כי מחקר כמותי הוא חלק בלתי נפרד ממנה קיימת וממשית. נוכל לקטוף את הפירות במחקר מסודר ונרחב יותר בשנה הבאה. נוסף על כך הולכת ומתהווה מסגרת למחקר עומק איכותני שיוכל לשפוך אור גם על השפעת התוכנית על התלמידים.

3. שיטה

3.1. כלי המדידה

שאלון הליבה של יוזמת אורחא, שנוסח בהתאמה מגדרית ובהתאמת השאלות לתרבות החינוך בבני ברק.

3.2. תהליך האיסוף

מכיוון שבבני ברק כל ההליך יצא אל הפועל בעיכוב ניכר בהשוואה לשאר השותפויות, השנה לא נאספו נתונים בתחילת השנה ובסופה (מתוכנן לתשפ"ה). העברת השאלונים נועדה להיות פיילוט להבנת השטח ולהרגלתו להליך. לכן מילאו את השאלונים חלק מן המורות שהשתתפו בקבוצות הנחיה במהלך השנה, והמלמדים שעברו השתלמויות מילאו אותם לפני ההשתלמות ואחריה. לא הייתה קבוצת ביקורת. השאיפה היא שתהיה קבוצה כזאת בשנה הבאה. השאלונים למלמדים נמסרו להם בצמוד למפגשי ההשתלמות, ואילו השאלונים למורות הועברו לאחר ההשתלמות והן מילאו אותם בזמן החופשי.

את המחיר העיקרי של היעדר מרחב להתייחסות רגשית משלמים הילדים, המתבגרים ובני הנוער. החסך מוביל אותם למשברים נפשיים שונים ולנשירה - גלויה וסמויה - ממסגרות החינוך ובעיקר בתקופת המעברים בגיל ההתבגרות, עד לביטויים במקרים קיצוניים אבל שכיחים של אלימות חברתית, קונפליקטים משפחתיים וחברתיים וכן פגיעה ברווחה הנפשית של הילדים בדור הזה ובדורות הבאים.

הגורם המתווך בתמונת קושי זו הם הצוותים החינוכיים ('מלמדים' ו'מורות'), שאינם מודעים דיים לצורך בהתייחסות למרכיבים רגשיים וחברתיים בעבודתם החינוכית ולחשיבותה של התייחסות זו. הצוותים ממוקדים כמעט לחלוטין בטיפול דידקטי של ידע והישגים אצל הילדים, ומתוך כך גם אינם מיומנים בעבודה פסיכו-חינוכית וחסרים להם הכלים, הידע והנגישות לעבודה כזו. בקרב חלק מהם התייחסות לרגשות אינה מוכרת דיה והם אינם מנוסים בה, ולפיכך גם רגשות קשים של מצוקה, פחד, בושה או תסכול נתפסים אך כאיום וכקונפליקט אמוני כביכול. כך, בשל חוסר מיומנות וידע הם נמנעים מלעסוק בנושא בימי שגרה, ולא כל שכן במצבים של משברים ומקרי אסון, שבהם יש נטייה להביא סיוע חיצוני שאינו בונה תחושת מסוגלות עתידית בקרב הצוותים החינוכיים.

הצורך והאתגר המרכזיים שהתוכנית מכוונת אליהם הם יצירת שינוי פרדיגמה תפיסתית במערכת החינוך בעיר והטמעת SEL כחלק תשתיתי מובנה בקרב הקהילה החרדית בבני ברק.

הישג הכרחי המקדים את ההטמעה במערכות החינוך ובקרב הגורמים המקצועיים בעיר היה עצם קבלת ההכשר הרבני להכנסת תוכניות שאינן תורניות למערכות החינוך בעיר. מדובר באבן דרך חשובה מאוד שהצריכה מאמץ ניכר מצד גורמים רבים בעיר, ולשמחתנו כבר עתה הניבה תוצאות של ממש שאפשרו את כניסת התוכנית לעבודה עם מלמדים ומורות, בתמיכת הממסד הרבני ובעידודו.

3.3. אוכלוסייה ושיעורי השתתפות

התוכנית בבני ברק מחולקת לעבודה עם מורות המנוהלות על ידי "מיטיב" בשיתוף "אוהל אברהם", ולעבודה עם מלמדים המנוהלת על ידי "ואהבת" בשיתוף המכון למורים.

מקרב המורות נאספו שאלונים מכשליש מהמורות שעברו את ההשתלמות, שכן חלקן סיימו את ההשתלמות לפני מועד העברת השאלון והנגישות אליהן הייתה נמוכה.

המלמדים, לעומת זאת, מילאו את השאלונים בתחילת ההשתלמות הממוקדת עצמה ובסופה, ולכן אחוז המשיבים מקרבם היה גבוה יותר.

4. ממצאים

כשליש מהמורות ושני שלישים מהמלמדים השיבו על שאלון הליבה.

עיקר החשיבות של העברת המחקר היא בפתיחת הדלת לביצועו בשנה הבאה באופן מסודר שיכלול קבוצת ביקורת והרחבה של מספר המשיבים.

לנוכח המדגם הקטן אין מקום להתייחס למובהקות סטטיסטית, אך בכל זאת עולות מספר תופעות מעניינות, שבשלב זה יהיה נכון לראות בהן השערות בלבד המיועדות לבדיקה מעמיקה יותר בהמשך, לכשיתקבלו נתונים מכלל אוכלוסיית המשיבים (או ממדגמים גדולים דיים ומייצגים):

1. אם משווים את דיווחי המורות לדיווחי המלמדים בפעימה הראשונה של המלמדים, מגלים כי בקרב המורות, לעומת המלמדים, המדדים שנאספו גבוהים יותר במישורים של מיומנויות רגשיות-חברתיות ועמדות ופרקטיקות מקדמות למידה רגשית-חברתית. אם ההשערה היא שנתונים אלו מייצגים את המציאות בפועל, ניכרים פערים של ממש בין המלמדים לבין המורות הן במיומנויות והן במסוגלות לקדם למידה רגשית-חברתית בקרב תלמידיהם. מאחר שדיווחי המורות נאספו במהלך ההכשרה שעברו ואף לקראת סופה, ולנוכח העובדה שלא נאספו מהן נתוני תחילת קורס, ייתכנו פה כמובן גם הסברים חלופיים (ובפרט: ייתכן

שגם בקרב המורות חלה עלייה במדדים השונים - אך אין לנו אפשרות לדעת זאת). רק בדיקות שיטתיות בעתיד יסייעו להאיר נתונים אלו.

2. בהמשך לסעיף הקודם - בעוד בתחילת ההכשרה נראה כי מדדי המיומנויות והעמדות בקרב המלמדים נמוכים בהרבה בהשוואה למורות, בסוף ההכשרה נתונים דומים לנתוני המורות. דהיינו: בין המדידה שבתחילת ההכשרה למדידה שבסופה חלה עלייה בשורה של מדדים בקרב המלמדים. זו עדות (ראשונית וטנטטיבית, כמובן) לתרומה פוטנציאלית של ההכשרה למיומנויות ולעשייה של פרקטיקאים בבני ברק במישור הרגשי-חברתי.

3. במבט כללי, ערכי המדדים בבני ברק נמוכים בהשוואה למדדים שנרשמו בשותפויות האחרות. אם התופעה תחזור גם במדגם גדול יותר, ייתכן שיהיה בכך כדי לתמוך בטענה ולפיה יש פער בין בני ברק כמייצגת של עולם החינוך החרדי לבין מערכות החינוך בציבור הכללי בכל הנוגע ללמידה רגשית-חברתית. במצב כזה יהיה כמובן מעניין שבעתיים להמשיך ולעקוב אחרי המדדים לנוכח פעולות ההתערבות שמתרחשות בשותפות, ולראות אם אומנם מתחולל שיפור ומה השלכותיו.

4. בד בבד נציין כי אומנם יש פערים בין מדדי הפרקטיקאים (מלמדים ומורות) בבני ברק לבין המדדים שנאספו בכלל השותפויות ביוזמה, אך כדאי לתת את הדעת לעמדות החיוביות מאוד של מלמדים ומורות בנוגע למיומנויות רגשיות-חברתיות ושילובן בפדגוגיה. השילוב בין הפערים הניכרים לבין העמדות החיוביות והנכונות לרכוש את הפרקטיקות והמיומנויות מצביע על פוטנציאל חיובי לקידום הנושא במערכת החינוך בבני ברק.

5. מדד השחיקה בקרב המורות בני ברק, גם אם הוא נמוך בהשוואה לשותפויות האחרות, גבוה ממדד השחיקה בקרב המלמדים. שאר נתוני המורות לאחר ההשתלמות זהים כמעט לנתוני המלמדים לאחר ההשתלמות.

6. גם בתום ההשתלמות, מדדי שילוב ומסוגלות שימוש ב-SEL, אף שעלו, עדיין נמוכים. נתון זה מעיד על המשימה שלשמה אנו פועלים,

מדד מסוגלות עצמית / תודעה של צמיחה		
$\bar{x}=4.3$ (SD=0.4)	$\bar{x}=4.3$ (SD=0.4)	$\bar{x}=4.2$ (SD=0.4)

מדד ויסות רגשי		
$\bar{x}=3.7$ (SD=0.6)	$\bar{x}=3.7$ (SD=0.7)	$\bar{x}=3.4$ (SD=0.7)

מדד יחסים בין-אישיים (כולל אמפתיה)		
$\bar{x}=4.0$ (SD=0.4)	$\bar{x}=3.9$ (SD=0.5)	$\bar{x}=3.6$ (SD=0.4)

4.3. תנאים תומכים בקידום מיומנויות SEL

לוח 27: תנאים תומכים בקידום מיומנויות רגשיות-חברתיות (ממוצעים, בקרב מלמדים בתחילת ההכשרה, מלמדים בסוף ההכשרה ומורות בסוף ההכשרה)		
מלמדים בתחילת ההכשרה (N=31)	מלמדים בסוף ההכשרה (N=31)	מורות בסוף ההכשרה (N=37)

מדד אמפתיה בהוראה		
$\bar{x}=4.1$ (SD=0.6)	$\bar{x}=4.2$ (SD=0.6)	$\bar{x}=3.9$ (SD=0.6)

מדד שילוב SEL בפרקטיקה		
$\bar{x}=3.9$ (SD=0.5)	$\bar{x}=3.8$ (SD=0.7)	$\bar{x}=3.3$ (SD=1.0)

מדד מסוגלות בקידום SEL		
$\bar{x}=3.7$ (SD=0.7)	$\bar{x}=3.7$ (SD=0.8)	$\bar{x}=3.3$ (SD=0.9)

מדד עמדות כלפי SEL		
$\bar{x}=4.4$ (SD=0.5)	$\bar{x}=4.5$ (SD=0.5)	$\bar{x}=4.4$ (SD=0.6)

והוא ייתן לנו אינדיקציה מעניינת בתום השנה הבאה שבה יתקבלו הכלים באופן מקיף ומעמיק יותר בעיר.

4.1. נתוני רקע

לוח 25: נתוני רקע : הפרקטיקאים המשתתפים - בני ברק

מספר כולל	אחוז מתוך כלל המשיבים	
קבוצת המשיבים		
37	35%	מורות – סוף ההכשרה
31	63%	מלמדים – תחילת ההכשרה
31	63%	מלמדים – סוף ההכשרה

גיל		
21-30	7	13%
31-40	17	32%
41-50	16	30%
51 ומעלה	13	25%

שנות ותק בהוראה (ממוצע וס.ת.)
 $\bar{x}=19.3$, $SD=9.7$

שנות ותק בבית הספר הנוכחי (ממוצע וס.ת.)
 $\bar{x}=7.8$, $SD=8.8$

*נתונים אלו הם עבור מלמדים בתחילת ההכשרה ומורות בסוף ההכשרה בלבד.

4.2. מיומנויות SEL בקרב הפרקטיקאים

לוח 26: מיומנויות רגשיות-חברתיות בקרב הפרקטיקאים בבני ברק (ממוצעים, בקרב מלמדים בתחילת ההכשרה, מלמדים בסוף ההכשרה ומורות בסוף ההכשרה)

מלמדים בתחילת ההכשרה (N=31)	מלמדים בסוף ההכשרה (N=31)	מורות בסוף ההכשרה (N=37)
-----------------------------	---------------------------	--------------------------

4.4. מדדי תוצאה

לוח 28: מדדי תוצאה לפי דיווחי המורים
(ממוצעים, בקרב מלמדים בתחילת ההכשרה,
מלמדים בסוף ההכשרה ומורות בסוף
ההכשרה)

מלמדים בתחילת ההכשרה (N=31)	מלמדים בסוף ההכשרה (N=31)	מורות בסוף ההכשרה (N=37)
--------------------------------------	------------------------------------	--------------------------------

מדד שייכות לבית הספר

$\bar{x}=3.9$ (SD=0.8)	$\bar{x}=4.0$ (SD=0.7)	$\bar{x}=4.0$ (SD=0.7)
---------------------------	---------------------------	---------------------------

מדד אקלים בית הספר

$\bar{x}=3.9$ (SD=0.7)	$\bar{x}=4.1$ (SD=0.4)	$\bar{x}=4.1$ (SD=0.5)
---------------------------	---------------------------	---------------------------

מדד שחיקה*

$\bar{x}=1.8$ (SD=0.6)	$\bar{x}=1.6$ (SD=0.6)	$\bar{x}=2.0$ (SD=0.8)
---------------------------	---------------------------	---------------------------

* שחיקה – ערך גבוה בפריט זה משקף מצב שלילי
(שחיקה גבוהה), ערך נמוך – מצב חיובי (שחיקה נמוכה).